

„Kommunistátlanítás” és emlékezetpolitika Lengyelországban

1989, a kapitalizmus Oderán túli restaurációja után a lengyel politikai vezetés „kommunistátlanításnak” nevezett intézkedésekbe fogott, hogy fölülvizsgálja a népi Lengyelország 1944 és 1989 közötti történetét, s ezáltal tudatosan kiiktassa a kollektív emlékezetből mindazokat az elvitathatatlan társadalmi vívmányokat, amelyeket a szocialista rendszer elért.

A munkásmozgalomra és a haladó társadalmi mozgalmakra utaló utcák és terek elnevezéseinek megváltoztatása; az 1997-es és 2007-es ún. lusztrációs törvények,¹ amelyek célja, hogy a „letűnt rendszer kiszolgálóit” eltiltsák a közfunkciók gyakorlásától, vagy elérjék leváltásukat; a kommunista jelképek betiltására tett kísérlet 2009-ben ...

2015, és Jaroslaw Kaczynski szélsőjobboldali *Jog és Igazságosság Pártjának*² a hatalomba való visszatérése óta ez a hadjárat intenzívebbé vált. Így 2016 szeptemberében hatályba lépett az a törvény, amely a közszférában megtilt bármilyen hivatkozást a „kommunizmusra”, amit a rendszer „totalitarizmus” gyanánt bélyegez meg.

A rendelkezés, Varsótól Walbrzychig, Gdansktól Torunig, több száz olyan utcára és közintézményre terjed ki, amely az 1939 előtti diktatórikus rezsimekkel szembenállók neveit viselik, a spanyolországi nemzetközi brigádok tagjaitól, a nemzeti felszabadító harc hősein keresztül a világ haladó értelmiségieit és az antináci ellenállókat.

A pacifista író, Henri Barbusse éppúgy tiltólistára kerül, mint Salvador Allende szocialista államférfi, Bolesław Bierut, a népi Lengyelország alapítója vagy Jaroslaw Dombrowski, a Párizsi Kommün hőse. Helyüket egyházi vezetők: II. János-Pál és Stefan Wyszyński, Józef Piłsudski diktátor-marsall vagy az antiszemita politikus, Władisław Anders, a szovjetellenesség keresztes lovagja foglalják el... A helyi önkormányzatok feladata, hogy érvényt szerezzenek a névváltoztatásoknak, s újabbakra tegyenek javaslatot.

Wałbrzychban például, ahol a felszabadulás utáni ipari föllendülés a Franciaországból hazatért lengyel bányászok munkájának volt köszönhető, az önkormányzatnak döntenie kell a Burczykowski utca sorsáról. Ennek névadója az a sallaumines-i (Pas-de-Calais megye) antifasiszta ellenálló család, amelyet a második világháború megtizedelt. Joseph, az apa, az 1941. május-júniusi bányász-sztrájkot követő németországi deportálásba halt bele. Két fiát, Félixet és Grégoire-t az arras-i erődben lőtték agyon, a harmadikkal, Edwinnel pedig a rendőrség végzett.

Ezek a lelükiben internacionalista, kommunista ellenállók [a Francia Kommunista Párt által 1941-ben alapított – a ford.] *Francs-tireurs et partisans* (FTP)³ tagjaiként harcoltak „a ti szabadságotokért és a miénkért”. „Nekem mindegy, hogy kommunisták voltak-e vagy sem. A németek ellen harcoltak” – mondja Bogdan Krol, a wałbrzych-i frankofón közösség vezetője, aki megpróbálja meggyőzni az önkormányzatot, hogy szálljon szembe a névváltoztatással.

A helyi közösségek által megfogalmazott javaslatokról – Wałbrzych-tól Varsóig és Katowicétől Gdańskig – a *Nemzeti Emlékezet Intézetének* (*Instytut Pamięci Narodowej*, IPN) kell döntenie, legkésőbb 2017 nyarán. Az állami propaganda eszközéül szolgáló IPN az orwelli világra hajazó „Emlékezet-minisztérium” gyanánt működik. Az IPN feladata Lengyelország történelmének újraírása, nacionalista és klerikális szellemben. Ez a fajta revizionista eljárás együtt jár, a Lengyelország és Oroszország között érvényben lévő egyezmények ellenére, a Lengyelországot a náci uralom alól felszabadító Vörös Hadsereg 600 000 katonája és tisztje dicsőségére emelt emlékművek lerombolásával... Vagy a Lengyel Kommunista Párt aktivistáinak kriminalizálásával.

Bruno Drewski történész, Kelet- és Közép-Európa-szakértő, a párizsi *Institut des langues et civilisations orientales* (INALCO) tanára, a „kommunistátlanításról” a következőket mondja:

A „kommunizmus” szót, a második világháborútól egészen az 1980-as évekig, valójában nem használták Lengyelországban, mivel a rendszer „szocialista” volt. A fogalmat a főbb proliberális és nacionalista ellenzéki irányzatok ekkor vették elő a „rezsím” és annak híveinek jellemzésére, kifejezetten pejoratív hangszínnel.

1989 után a „kommunizmus” fogalma a legitimáció és az ellenségkeresés eszközévé vált az új rendszer legkülönbözőbb politikai irányzatai számára. A „mérsékeltettek” az ország politikai és gazdasági szerkezetének kapitalista irányú megváltoztatására törekedtek, elhallgattatva az ezt ellenzőket. A „radikálisok” ezzel szemben meg akarták tisztítani a közigazgatást, sőt, eltávolítani belőle mindenkit, akiről úgy vélték, hogy az 1989 előtti rendszerhez kötődnek, s akiket saját híveikkel kívántak felváltani. Egyidejűleg megkezdődött a történelem újrajrása, mindenekelőtt az iskolai tankönyvekben, illetve az ország szimbolikus átalakítása (emlékművek, helységnevek stb.).

Jacques Kmieciak

Mennyiben hasonlít e tekintetben Lengyelország a térség többi államához, illetve különbözik tőlük?

Bruno Drewski

Hasonló folyamat ment végbe a többi posztszovjet – közép-európai, balkáni vagy balti – országban, illetve Szerbiában is, ám többé-kevésbé eltérő hangsúlyokkal. Lengyelországban kétségtelenül messzebb mentek el az 1944 után államosított városi javak reprivatizációjában (a mezőgazdasági vagyonok tekintetében azonban nem). Viszont adminisztratív jellegű tisztogatásokat jóval kevésbé hajtottak végre, mint például az NDK-ban.

Jacques Kmieciak

Miben nyilvánult meg a „kommunistátlanítás” a kapitalizmus 1989-es restaurációja után?

Bruno Drewski

A szokásos intézkedéseken fölül (privatizáció, az állam kivonulása a szociális szférából, közeledés a NATO-hoz és az Európai Unióhoz), elkezdtek peremre szorítani a közéletben mindazokat, akik 1989 előtt kapcsolatban álltak a belbiztonsági szolgálatokkal. Ez ugyanakkor nem érintette azokat a privatizációból hasznot húzó egyéneket, akik az egykori *Lengyel Egyesült Munkáspárt* (LEMP)⁴ gazdasági apparát-

tusához tartoztak. Az újbурzsoázíára tehát a tisztogatás nem terjedt ki – ellentétben az alattuk állókkal. A szovjet hadsereg vagy az 1945 előtti kommunisták tiszteletére emelt emlékművek eltávolítása és áthelyezése, illetve a helységnevek megváltoztatása elég hamar ellenállást váltott ki. A problémát a helyi hatóságoknak kellett rendezniük esetről esetre, a helyi erőviszonyokhoz igazodva. Ezért aztán az ügy nemsokára nyugvópontra jutott.

Jacques Kmieciak

Az 1999-ben elfogadott, majd 2007-ben módosított lusztrációs törvény mennyiben hozott fordulatot? Miféle politikai erők álltak a háttérben?

Bruno Drewski

A lusztrációs törvényeket a jobboldal és a liberálisok kezdeményezték a szociálliberális átalakult *Demokratikus Baloldali Szövetség (Sojusz Lewicy Demokratycznej, SLD)*⁵ „ex-kommunistáinak” hallgatóságos támogatásával, akik így akarták bizonyítani, hogy immár nincs közül a kommunizmushoz. Ezt annál is könnyebben megtehették, hogy a szóbanforgó törvények a politikai rendőrség ügynökeit célozták meg, nem pedig a LEMP régi vezető kádereit. Ez az eljárás meglehetősen képmutató volt, hiszen a LEMP egykori káderei úgy működtek együtt az állambiztonsággal, hogy nem kellett „ügynököknek” lenniük, míg másfelől a sima ügynökök, az egyszerű zsaruk nem voltak LEMP-tagok. A megtorlás mégis ez utóbbiakra összpontosult.

Egyébként az állambiztonság jó néhány magas rangú tisztségviselője, akikre ezek a törvények irányultak, ahelyett, hogy továbbra is köztisztviselőkként dolgoztak volna, sokkal könnyebben megtalálták az érvényesülést különféle magántevékenységekben (biztonsági cégek vagy nyomozó ügynökségek alapítása stb.), amelyek jövedelmezősége jóval magasabb volt, s amelyek révén – a birtokukban lévő akták segítségével – lényegesen nagyobb befolyásra tehettek szert. A régi hatalom magas rangú káderei hagyták, hogy a represszió a kicsikre összpontosuljon, miközben ők mentesültek tőle... Amit a liberálisok, illetve a nyugati országok és a NATO-körök is zokszó nélkül tudomásul vettek, és a maguk javára fordították az „ex-kommunisták kompetenciáit”, miközben a „többieket” magukra hagyták.

Az IPN létrehozásáról egy 1998. decemberi törvény döntött. Mik voltak a feladatai?

Bruno Drewski

Valójában ez az intézmény a *Náci Bűnök Vizsgálóbizottságának* (*Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich*) tevékenységét vitte tovább, amit 1989-ben *Náci és Kommunista Bűnök Vizsgálóbizottságává* bővítettek ki. A bizottság az 1989 előtti kutatókból állt, akikhez ekkor a *Szolidaritásból* érkezett, jobbra liberális szemléletű kutatók csatlakoztak. 2005-ben, amikor a PiS először került hatalomra, a Nemzeti Emlékezet Intézetében előbb tisztogatásra, majd átszervezésre került sor, annak nyomán, hogy az intézet élére antikommunista és ruszsofób személyek kerültek.

Az IPN-nek elvben az a feladata, hogy elemezze a Lengyelországban 1939 és 1989 között elkövetett tömeges politikai bűncselekményekre vonatkozó dokumentumokat és tanúvallomásokat. A valóságban viszont az intézet értelmezésekre, interpretációkra koncentrált, vagy fogalmaz meg ilyeneket (noha vannak megfelelően képzett kutatói is, akik egy-egy kérdéskörben képesek minőségi munkát végezni). Általánosságban azonban, az IPN olyan ideológiai propagandaközponttá vált, amely a történelmet eszközként használja arra, hogy legitimálja a kormányzat nemzetközi politikai és ideológiai törekvéseit.

A PiS újbóli kormányra jutása, 2015 ősze óta, úgy tűnik, hogy a kommunizmus diabolizálása fölerősödik: 2016. április 1-jén a *Szejm* megszavazta azt a törvényt, amely a közszférában megtilt mindenféle utalást a kommunizmusra. A törvény szeptemberi hatályba lépése óta ez az utcák és terek átnevezésében fejeződik ki... Amiről immár nem a helyi hatalom dönt. A helyhatóságok dolga, hogy érvényt szerezzenek a Varsóban elfogadhatatlannak ítélt nevek megváltoztatásának. Ez már csak amiatt is fölvet problémákat, hogy – túl a rendszeres ideológiai interpretációkon – a sokszor műveletlen funkcionáriusok nem egyszer olyan személyeket is „kommunistáknak” nyilvánítanak, akiknek semmi közük sincs ehhez az eszméhez, mint, mondjuk, az 1917 előtti vagy utáni szocialistáknak. Gyakori, hogy egyes helységneveket összekevernek hasonló hangzású személynevekkel stb. Egyszóval, a tudatlanság irányít...

Jacques Kmieciak

Ugyanebbe a logikába illeszkedik a Vörös Hadsereg katonáinak tiszteletére emelt emlékművek lerombolása is?

Bruno Drewski

Természetesen. A rombolások 1989-ben kezdődtek el, majd az e kérdéstről szóló lengyel–orosz egyezmény megkötése után megszűntek. Most azonban a dolog újra indult...

Jacques Kmieciak

Tapasztalható-e ezzel szemben ellenállás? Esetleg tudna mondani konkrét eseteket is?

Bruno Drewski

Több kritikai hangvételű cikk is olvasható a médiában, ám valódi, szervezett, országos mozgalomról nem beszélhetünk. Léteznek viszont helyi, egy-egy helység vagy utca lakosai által kezdeményezett megmozdulások, amelyek elutasítják a névváltoztatást, s e megfontolásból mozgószíttanak.

Ilyen volt például Varsóban az *Ifjú harcosok uniójáról*⁶ elnevezett utca esete, amelynek lakói politikai nézeteiktől függetlenül fogtak össze. Volt egy még nevezetesebb eset is, mindjárt 1989 után, egy emléktáblával kapcsolatban, amelyet Krakkóban az óvárosi piac egyik házának bejáratánál helyeztek el. A háború alatt itt tartották a *Lengyel Munkáspárt (Polska Partia Robotnicza, PRP)*⁷ helyi szervezetének illegális alakuló ülését. A municipalitás úgy határozott, hogy eltávolítja az emléktáblát. A ház tulajdonosa azonban (egy Ausztráliába emigrált lengyel, akinek semmi köze sem volt a kommunistákhoz) éppen akkor kapta vissza az épület tulajdonjogát, a reprivatizációs törvényeknek köszönhetőn. Ő szembeszállt a döntéssel, mondván, hogy mint az épület tulajdonosa, neki van joga dönteni arról, hogy eltávolítja vagy sem a táblát „saját” házának faláról. Márpedig a történelem iránti tiszteletből úgy döntött, hogy az emléktábla maradjon a helyén. Tiltakozása ellenére azonban az önkormányzat keresztülvitte a tábla eltüntetését, s ezzel egyszerre ment szembe a kommunista és a kapitalista elvekkel...

Milyen emlékezetpolitikai megfontolások állnak az efféle praktikák mögött? Vajon újfajta legitimitás megteremtése a cél, amelyet, paradox módon, a hagyományra kívánnak alapozni? Vagy új, szimbolikus kultúra kialakításáról lenne szó?

Bruno Drewski

A valódi cél az antikommunizmus prolongálása, bármilyen eszközzel, mivel a lengyel állampolgárok többsége továbbra is azt vallja, hogy a népi Lengyelország teljesítményének mérlege pozitív. De szó van új szimbolikus kultúrának a társadalomra erőltetéséről is, az 1939 előtti hagyományok rehabilitálásával, anélkül, hogy a kérdést érdemben napirendre tűznék. Mert ha mindazt rehabilitálják, aminek szovjetellenes és ruszsofób jelentése van, teljes mértékben figyelmen kívül hagyják az 1939 előtti korszak tradíciójában a németellenes vagy egyszerűen csupán szocialista összetevőket (beleértve az antikommunista elemeket is), nem is szólva a szintén feledésre ítélt keresztényszociális hagyományról. Egy szó, mint száz: mindez a történelem ideologikus újírása, amely a valóban „kemény” időszakra hivatkozva (ami a lengyelek estében az 1949 és 1956 közötti éveket jelentette), antikommunista paravánként szolgál ahhoz, hogy kiiktassa a lengyel történelemből mindennemű haladó mozzanat emlékét. Mindezt akkor, amikor a társadalom a gazdasági és szociális válságot egyre nehezebben viseli...

Jegyzetek

- ¹ Az ókorban ezzel a fogalommal személyek vagy helyek megtisztítását, bűnösségtől vagy tisztátalanságtól való megszabadítását jelölték.
- ² A Jog és Igazságosság Pártját (*Prawo i Sprawiedliwość*, PiS) 2001-ben alapította Jarosław és Lech Kaczyński. A PiS ultranacionalista, klerikális és euroszeptikus párt, amely 2005-től 2007-ig volt kormányon, és Lech Kaczyński 2005 és 2010 között töltötte be a köztársasági elnöki tisztséget. A párt 2015-ben tért vissza a hatalomba. Miután Andrzej Dudát májusban államfővé választották, a PiS ősszel megnyerhte a törvényhozási választásokat.
- ³ Az FTP-t a Szovjetunió elleni német támadást követően, a *Kommunista Internacionálé* döntése nyomán, a földalatti FKP Jacques Duclos-féle vezetése hozta létre, Charles Tillon parancsnokságával. Lásd: Roger Bourderon: Franc-tireurs et

partisans français, in *Dictionnaire historique de la Résistance*, Párizs, Robert Laffont, 2006, 188. (A ford.)

- ⁴ A Lengyel Egyesült Munkáspárt (*Polska Zjednoczona Partia Robotnicza*) 1948-ban jött létre a Lengyel Munkáspárt (*Polska Partia Robotnicza*, PRP) és a Lengyel Szocialista Párt (*Polska Partia Socjalistyczna*, PPS) egyesülésével. 1990-ben föloszlatta magát.
- ⁵ Az SLD a LEMP tagjaiból, szociáldemokratává átváltozott egykori kommunis-tákból alakult meg az 1990-es években, s előbb 1993 és 1997, majd 2001 és 2005 között volt hatalmon. Vezetője, Aleksander Kwiasniewski, 1995 és 2005 között köztársasági elnök volt.
- ⁶ A földalatti kommunista ifjúsági mozgalom szervezetének elnevezése 1942–44-ben.
- ⁷ A PRP-t 1942-ben lengyel kommunista politikai aktivisták alapították.

(Fordította: Lugosi Győző)

Eredeti megjelenés: INVESTIG'ACTION, 2017. január 27.

<http://www.investigaction.net/fr/pologne-les-enjeux-memoriels-de-la-decommunisation/>

Az előfizetési címen, 950 Ft-os egységáron visszamenőleg is megrendelhetők az Eszmélet korábbi számai közül az alábbiak:

1, 4, 5, 6, 7, 21-22, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 47, 49 számaink elérhetők honlapunkon, a www.eszmelet.hu oldalon.

50: Új baloldal EU: csatlakozás – csatlakozás? **51:** Gazdasági válság Amerikában. Antiglobalizáció, ellenállás; **52:** A magyar privatizáció. Történelemhamisítás. Terrorválság; **53:** A „harmadik út”. Egészségügy. Nyugdíjrendszer; **54:** Glo-bal. Kik csinálják a cigánykérdést? **56:** Civil társadalom, Izrael, Oroszország, EU; **57:** A sztálinizmus a historiográfiában. Ökológiai egyensúly; **58:** Az államszocializmus hagyatéka. Hidegháború és kultúra; **59:** Új világrend? Államszocializmus-vita; **60:** India. József Attila. Lukács-tanítványok; **61:** Holokauszt. A „harmadik út” kudarcai. Új jobboldal; **62:** Munkásság. Migráció. Latin-Amerika; **64:** EU-alkotmányozás. Bűnözés, hatalom és jog; **65:** József Attila. II. világháború; **66:** József Attila-év. Zsukov. Xenorassizmus; **67:** Gunder Frank. Amerikai birodalom. Magyar vidék a mezőgazdaság „után”; **68:** Ifjúság. Latin-Amerika. Az 1905-ös orosz forradalom; **69:** „Világrendszer-nézőben”. Forradalom és szervezés; **70:** Spanyol népfront. Baloldal és „szervezeti kérdés”; **71:** Civil mozgalmak. Kína; **72:** 1956 másként. A lengyel szükségállapot; **73:** Gender mainstreaming. A magyar film. Puskás; **74:** Miért beteg a baloldal? Galbraith, Keynes, Polányi; **75:** Információs társadalom és közoktatás, közjavak. TGM vs. Krausz. Kuba; **76:** A nemzetközi marxista reneszánsz fő irányai; **77:** Munkásosztály. Jóléti állam. Roma nemzetépítés?; **78:** Globalizáció, kapitalizmus, Afrika, Tibet; **79:** Élelmiszerválság, választói osztályhelyzet; **80:** Pénzügyi válság, olaj, balpártok, 1968; **81:** Kommunizmus újratöltve. Zöld pénz; **82:** Háború Gázában. Osztály és nemzet; **83:** Politikai iszlám. Bolivari forradalom; **84:** G. Arrighi- és P. Gowan-életinterjú. Melléklet: Žižek; **85:** Korrupció. Eurokommunizmus. Félperiféria-vita. **86:** Szocialista autógyártás. Ökomarxizmus. Latin-Amerikai regionalizmus; **87:** Változatok a félperifériára: Kína, Kirgízia, India, Brazília; **88:** Rendszerváltás. Klíma és kapitalizmus. Bulgakov; **89:** Erőszak és kapitalizmus. Ökológikus civilizáció. Szintetikus biológia; **90:** Új alkotmány. Mexikó. Neozapatizmus; **91:** Wallerstein világrendszer-elmélete I. Munkásosztály; **92:** Wallerstein világrendszer elmélete II. Beatles-apokrif; **93:** A „fülkeforradalom” államrendje. Occupy; **94:** Mészáros Brazíliában. Melléklet: Krausz: Történetírás és marxizmus; **95:** Közösségi gazdálkodás. A nők helyzete Latin-Amerikában. Varlam Salamov; **96:** A kapitalizmus 2. kiadása. Gender és államszocializmus; **97:** Munkástörténet-írás. EU-válság; **98:** Sartre. Brazília. „Szellemi termelési mód”; **99:** Felszabadítási teológia, újpünkösdiizmus. Ferenc Pápa; **100:** Az Eszmélet 25 éve. Átmenet Mozgalom. Kritikai közgazdaságtan; **101:** Új Internacionálé, földkérdés, agrobiznisz, néptáncmozgalom; **102:** Ukrajna, prekariátus, lengyel rendszerváltás; **103:** Ruanda. Neomarxisták. Posztkoloniális elmélet. Félperiféria; **104:** Egyiptom, Törökország, Irán. Maffiaállam. Budapest-blokk; **105:** Szélsőjobboldal, neofaszizmus, Latin-Amerika, perifériák; **106:** Jalta. Marxizmus Japánban, Nigériában. Kosztolányi; **107:** Chávez és a kommunállam. Spiró-Diavolina; **108:** Migráció és történelem. „Arab tavasz”, Görögország; **109:** Új Selyemút. Krausz és Ungváry; **110:** Lukács Archívum. Dzsihadista merénylők; **111:** Sport és globalizáció. Mau-mau felkelés; **112:** Értelmiség és hatalom. Indonézia, 1965–66; **113:** KGST, Abu Ghraib, Condorhadművelet; **114:** „Trumpizmus”. Heteroszexualizmus és gyarmatiság. Perintfalvi Rita-interjú.

Kérjük, hogy megrendelését az előfizetési csekk számlaszámon fizesse be, a kért példányok sorszámanak megjelölésével.

The „Great October Socialist Revolution” at 100. *A beginner teacher’s recollections of 7th of November celebrations in the seventies* – László Trencsényi..... 5

History

Tamás Krausz: **1917: a hundred years, a hundred messages**

The essay contextualizes historically and intellectually the socialist revolution of 1917, the „Great October” as it was usually referred to not so long ago. Today we are seeing countless counter-narratives and adverse myths returning into mainstream scholarship and the media, often relying on and developing further elements of White propaganda. We shall remember nevertheless that the revolution lifted the dreams and yearnings of the lower classes of society out of the realm of utopias, putting an end to illiteracy, mass unemployment, extreme inequality, building up a free healthcare and school system, freeing women from mediaval oppression.

..... 10

Paul Le Blanc: **Making sense of October 1917**

Countless factual and matter-of-factly analyses of the Russian revolution and its historical roots have been written in the last hundred years, and not only from the Left. Two recurring false tropes, even among the best historians, are the conceptual identity of Lenin and Stalin and the figure of the *doctrinaire* revolutionary attempting to change society from above

34

Faces

Georgii G. Hmurkin: **Revolution, Lenin and the „narrative” of violence**

The author disproves the widely propagated view that Lenin and the other leaders of the revolution during Lenin’s lifetime were „fanatic” zealots of the use of violence. In fact Lenin had no particular „theory of violence” but held that terror can only be used in the most extreme situations and then as an auxiliary tool of political and armed struggle

61

Eszter Bartha: **„I know that you cannot be right against the Party ...”** *Trotsky in exile*..... 69

Documents

Alexey V. Antoshin: **The „average man” of the Russian revolution.....** 76

How did workers live in Tsarist Russia? Extracts from Yevstafiy Dementiev: *What factories give to and take from people* (1897) 80

Analysis

Domenico Losurdo: **What is liberalism?**

In this first chapter of his book on the „counter-history” of liberalism the Italian Marxist philosopher and historian shows how the reality of slavery was interconnected with the birth of liberalism in the work of the thinkers of bourgeois revolutions

..... 86

László Tütő: **The social critique of Marx.** *A methodological sketch.*

The author provides a valuable methodological compass here by highlighting the essence of Marx’s (method of) social criticism from Marx’s enormous *oeuvre* that spans four decades. Avoiding the pluralistic relativism of the debates on „two or more” versions of Marx he highlights the organic unity of his analysis, whereby explanation of the inner workings of capitalism is at the same time its radical critique, as it shows how it damages and represses humans who are forced to live in this system..... 109

István Mészáros: **From Primitive to Substantive Equality—via Slavery**

István Mészáros analyzes here the fundamental historical forms of social domination and equality, spanning from slavery to the impersonal rule of capitalist societies that is coupled with the bourgeois conception of formal equality. He also sketches out the idea of substantive-material equality to be realized by a free socialist society of the future..... 125

Variations on a theme

Gábor Budai: **Towards a moral world order.** *The concept of revolution by György Lukács György in 1918/19*

This essay reconstructs the conception of revolution in the work of Lukács, first elaborated towards the end of World War I. This conception grew out of Kantian-Fichtean ethical idealism that assumes a possible moral world order. Using the Kantian idea of the dichotomy of *Sein* and *Sollen* the author concludes that Lukács defined a historical event as revolutionary only if it helps to move the existing conditions towards this eventual moral world order. 153

Matthias István Köhler: **The „philosopher of the alternative” and „scientific communists worldwide”.** *Notes on the conference „The Legacy of Georg Lukács”, Budapest, 27-29 April 2017.....* 162

Associations

Zoltán Kenyeres: **Lukács, Marcuse and liberalism.** *A snapshot from the mid-1960s*
 The author is a literary scholar who personally knew Lukács, whose work and personality he reviews in this essay. He describes Lukács as an orthodox marxist who liked to refer to his feud with Stalinism and Soviet Marxism as a guerilla (partisan) war. But wasn't this „war” interspersed with cease-fires and even acquiescence? To assess the views of Lukács the author Marcuse's version of Marxism..... 168

Culture

Bartha Eszter: **Facing up - 1945.** On Ferenc Török's film 194

From one fact to another

Ákos Fóris: **„Mass shooting of Jews in the occupied territories is an open secret”**
 Reports from the occupied Eastern territories received by Hungarian civilian authorities been a hitherto open question to what extent the Hungarian political elite was aware of Nazi mass murder and occupation policies. The author uses new archival material to contribute to this debate. He shows the continuous influx of reports from August of 1941 about the mass murder of Jews in Ukraine and the Baltics. By 1942 the reports on the fate of Jews living in or deported to the occupied territories were the subject of discussions up to the level of ambassadors, ministers and the prime minister. The political elite of the Horthy regime was well-informed about both the German starvation policy (Hunger Plan) and the brutal treatment of Soviet prisoners of war 201

Jacques Kmiecik: **„Decommunization” and the politics of memory in Poland**
 In Poland „decommunization” has been ongoing since 1989, gaining even more traction following the return to power of the Law and Justice Party in 2015. We are witnessing a systematic ideological rewriting of history that aims to discredit the entire history of the people's republic of 1944 to 1989, erasing all traces in popular memory of the achievements of the socialist system 212

Cover: Celebration in honor of the 2nd Congress of the Comintern on the Uritsky square (fragment, 1921), The State Russian Museum, Saint Petersburg.

Szerkesztőbizottság: Bartha Eszter, György László (olvasószerkesztő), Matthias István Köhler, Koltai Mihály Bence, Krausz Tamás (elnök), Lugosi Győző (olvasószerkesztő), Matheika Zoltán, Melegh Attila, Nagy Éva, Szalai László (terjesztés), Szigeti Péter

Tanácsadók: Agárdi Péter, Artner Annamária, Bayer József, Böröcz József, Földes György, Havas Ferenc, Jakab Attila, Juhász József, Kállai R. Gábor, Szalai Erzsébet, Szoboszlai György, Szűcs Katalin Ágnes, Tütő László, Wiener György, Susan Zimmermann, Z. Karvalics László.

Nemzetközi védnökség: Carlos Antonio Aguirre Rojas, Elmar Altvater, Samir Amin, Stephen Eric Bronner, Borisz Kagarlickij, Andrej Kolganov, Andrea Komlosy, Bill Lomax, Alain Lipietz, Mészáros István, Rastko Mocnik, Kari Polanyi-Levitt, Catherine Samary, Tamás Gáspár Miklós, Immanuel Wallerstein

A szerkesztőség elérhetőségei:

Eszmélet – Kossuth Klub 1088 Budapest, Múzeum u. 7.

Telefon: +36 (30) 567 6815, e-mail: eszmelet1989@gmail.com

Honlap: <http://eszmelet.hu/home/>

Nyomdai előkészítés: Indigoline, Budapest

Nyomás: Mondat Nyomda Kft., felelős vezető: Nagy László

Kiadja az Eszmélet Alapítvány

Felelős kiadó: Krausz Tamás (elnök)

Terjesztési és előfizetési ügyek:

Szalai László

Tel.: +36 (30) 532 0000; e-mail: eszmeletelofizetes@gmail.com

Előfizetés könyvtárak számára:

Könyvtárellátó Nonprofit Kft., 1134 Budapest, Váci út 19., tel.: +36 (1) 311-2819

Előfizetés külföldről (postaköltséggel):

1. Normál ár: 35 €; 2. Támogatói ár: 70 €

IBAN: HU75 1020 0830 3231 9448 0000 0000

Swift: OKHB HUHB

K&H HUNGARY, 1051, Budapest, Vigadó tér 1.

Előfizetési díj (postaköltséggel):

1. Normál ár: 4500,- Ft; 2. Támogatói ár: 9000,- Ft; 3. Csökkentett ár: 2250,- Ft

Előfizetési csekket küldünk postafordultával, ha igényét bejelenti Szalai László fenti e-mail címén vagy telefonszámán.

Csekkszámlasszám: K&H 10200830-32319448-00000000